

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Αντί προλόγου	13
Εισαγωγή	17

ΕΝΟΤΗΤΑ Α' ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΑ

1. Ελληνική Οικογένεια: Δομή και λειτουργία – Εξελίξεις και προοπτικές	23
2. Κοινωνιολογία της Εκπαίδευσης: Έννοια, σκοποί, περιεχόμενο	61
3. Κοινωνιολογία της Εκπαίδευσης: Η αναζήτηση της πορείας στον σύγχρονο κόσμο της παγκοσμιοποιημένης κοινωνίας	89
4. Πολιτική κοινωνικοποίηση: Έννοια και διαδικασίες	103
5. Ο ρόλος του εκπαιδευτικού στον σύγχρονο κόσμο: Οι συνθήκες του σύγχρονου κόσμου και η αναγκαία αναθεώρηση του ρόλου των εκπαιδευτικών	117
6. Παιδεία – Κοινωνία – Νέα Γενιά: Τάσεις και αντιστάσεις	131

ΕΝΟΤΗΤΑ Β' ΠΕΡΙ ΣΧΟΛΕΙΟΥ

7. Ολοήμερο Σχολείο στην Ελλάδα: Η περιπέτεια ενός νέου θεσμού	145
8. Ένα νέο σχολείο για μια νέα Πολιτεία: Ο Georg Kerschensteiner και το Σχολείο Εργασίας	181
9. Παιδεία και Δημοκρατία στο πνεύμα του Σχολείου Εργασίας κατά τον G. Kerschensteiner και η ελληνική περίπτωση	207

10. Ο διευθυντής του σχολείου υπό το πρίσμα των σύγχρονων θεωριών περί ηγεσίας: Ένα παράδειγμα εφαρμογής στην εκπαιδευτική πράξη 219
11. Πολιτική κοινωνικοποίηση και σχολείο: Οι παιδαγωγικές αντιλήψεις του Γιάννη Μεταξά, όπως προκύπτουν από το έργο του *Πολιτική Κοινωνικοποίηση* 237
12. Τέχνες και εκπαιδευτική μεταρρύθμιση στην Ελλάδα 245

ΕΝΟΤΗΤΑ Γ΄

ΠΕΡΙ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ: ΚΑΙΡΙΑ ΚΑΙ ΒΑΣΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ

13. Η πρώιμη μεταρρύθμιση. Το νομοσχέδιο Τσάτσου - Ευρυγένη για τη μεταρρύθμιση της Ανώτατης Εκπαίδευσης (1974-75) 259
14. Εισαγωγικές εξετάσεις στο πανεπιστήμιο: Προπαρασκευαστικό έτος - Μια παλιά πρόταση για την εισαγωγή στα ελληνικά ΑΕΙ ή αλλιώς «αεί τα αυτά επί τοις αυτοίς» 297
15. Ιστορική αναδρομή της πανεπιστημιακής νομοθεσίας: Κρίσιμα σημεία και αμφισβητήσεις 311
16. Νέα πανεπιστημιακά τμήματα: Προς μια νέα γενιά επιστημόνων 323
17. Παιδαγωγικά τμήματα: Το παράδειγμα του Παιδαγωγικού Τμήματος του Πανεπιστημίου Κρήτης. Είκοσι δύο χρόνια από την έναρξη της λειτουργίας του 341
18. Ο πολιτικός Κωνσταντίνος Στεφ. Καραθεοδωρή: Το όραμα του ελληνικού Πανεπιστημίου Σμύρνης, όπως το συνέλαβε ο εμπνευστής και ιδρυτής του, μαθηματικός Κωνσταντίνος Στεφ. Καραθεοδωρή 353

ΕΝΟΤΗΤΑ Δ΄

ΤΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΣΕ ΜΕΤΑΛΛΑΞΗ

19. Πανεπιστήμιο και σύγχρονη κοινωνία: Η μεταβαλλόμενη σχέση και ο παραγκωνισμός των ηθικών, πνευματικών και ανθρωπιστικών αξιών 375
20. Το Πανεπιστήμιο των Αξιών: Η πρόταση και η κληρονομιά του Wilhelm von Humboldt και η θέση της στον σύγχρονο κόσμο 383

21. Το πανεπιστήμιο στην πορεία του χρόνου: Η ίδρυση
και η μετεξέλιξή του στη σύγχρονη κοινωνία 401

ΕΝΟΤΗΤΑ Ε΄ ΣΥΜΜΕΙΚΤΑ

22. Θετικές πλευρές του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος:
Η αμφισβήτηση, ο λόγος και ο αντίλογος 423
23. Φροντιστήριο και ελληνική εκπαίδευση: Μπορεί τελικά
να καταργηθεί το φροντιστήριο; 437
24. Παιδεία ανοιχτών οριζόντων – Από τη διακήρυξη των Δελφών
στην υλοποίηση της εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης: Το παράδειγμα των
Ελεύθερων Κύκλων Σπουδών (ΕΛΚΥΣ) 447
25. Κωνσταντίνος Καραθεοδωρή και Ελευθέριος Βενιζέλος:
Από τη νεανική φιλία στη στενή συνεργασία 461
26. Ο Ιωάννης Καποδίστριας και η ελληνική εκπαίδευση 483

ΑΝΤΙ ΠΡΟΛΟΓΟΥ

Οι εργασίες που δημοσιεύονται εδώ αντικατοπτρίζουν ουσιαστικά την πορεία μιας ολόκληρης ζωής, έστω και αν αποτελούν μικρό μόνο τμήμα της όλης δημιουργίας μου. Και όταν φτάσει κανείς πλέον σε αυτή τη φάση της ωριμότητάς του αντιλαμβάνεται καλύτερα, ότι σε όλη τη διαδρομή του, όσο μακρά ή σύντομη και αν είναι αυτή, δεν έδρασε και δεν λειτούργησε μόνος του. Λειτουργήσαν και έδρασαν μαζί του όλοι αυτοί οι άνθρωποι του παρελθόντος, οι γονείς, οι δάσκαλοι, τα αδέρφια, οι φίλοι του, τα παιδιά του, οι μαθητές του και εκτός από όλους αυτούς λειτούργησαν ακόμη κι έδρασαν μαζί του, οι άνθρωποι που γνώρισε μόνο μέσα από τις αφηγήσεις των δικών του, συγγενών και φίλων, χωρίς να τους ανταμώσει ποτέ γιατί είχαν φύγει ήδη από τη ζωή. Όλες αυτές οι φωνές του παρελθόντος άσκησαν πάνω μου τη δική τους επιρροή, τη δική τους δύναμη. Όλοι μαζί γράψαμε αυτά που γράφτηκαν από το χέρι μου, όλοι μαζί δημιουργήσαμε αυτό το ελάχιστο που δημιούργησα, αν δημιούργησα. Σε όλους αυτούς λοιπόν στρέφομαι σήμερα με σεβασμό για να τους πω ένα βαθύ και μεγάλο ευχαριστώ. Ένα ευχαριστώ που δεν προφέρεται απλώς από τα χείλη μου, αλλά βγαίνει κυριολεκτικά μέσα από την ψυχή μου.

Κι αφού, έτσι ανωνύμως, ευχαριστήσω όλους αυτούς, θα ήθελα να στραφώ ξανά στα εγγύς, στα πρόσωπα της οικογένειάς μου, στη σύζυγό μου Χρυσή και στα παιδιά μου Γιώργο και Αθηνά, που σε όλα αυτά τα χρόνια δέχτηκαν αγόγγυστα να είμαι σε πολλές περιπτώσεις παρών/απών από την καθημερινότητά τους. Ελπίζω να ερμηνεύουν σωστά τη στάση μου αυτή και να διαπίστωναν κάθε στιγμή ότι η αφοσίωσή μου ήταν σε αυτούς και στο έργο μου, ασχέτως που μερικές φορές το έργο αυτό απαιτούσε παραπάνω πράγματα που δεν ήθελα να του αρνηθώ. Τους εύχομαι να είναι χαρούμενοι, δημιουργικοί και αγαπημένοι με τις οικογένειές τους. Εντελώς ιδιαιτέρως θέλω να ευχαριστήσω την αγαπημένη μας φίλη, την ποιήτρια Μάρω Παπαθανασίου, Ομότιμη Καθηγήτρια του Μαθηματικού Τμήματος στο Πανεπιστήμιο Αθηνών. Δεν είναι μόνο που με την ποίησή της μας δίνει ανάσες ζωής, αλλά και γιατί σπεύδει πάντοτε με πολλή αγάπη να προσφέρει τη βοήθειά της στις πνευματικές μου ενασχολήσεις. Την ευχαριστώ θερμά.

Πρέπει να ομολογήσω ότι στην ακαδημαϊκή μου ζωή στάθηκα τυχερός. Πρόσφερα βέβαια πολλή αγάπη στους μαθητές μου –αυτό θεωρώ ότι το ξέρουν καλύτερα οι ίδιοι–, είχα όμως την καλή τύχη να μου την ανταποδώσουν στο πολλαπλάσιο. Τους ευχαριστώ όλους, όπου και αν βρίσκονται και εύχομαι να βρίσκονται και να παραμένουν πάντα καλά στη ζωή τους. Κάποιοι εξ αυτών, που αξιώθηκαν του διδακτορικού τίτλου, όπως ο Νίκος Παπαδάκης, ο Νίκος Χανιωτάκης, ο Θεόδωρος Θάνος, ο Γιάννης Ρουσσάκης, ο Αντώνης Λενακάκης, ο Σίμος Παπαδόπουλος και ο Δημήτρης Ζάχος μου έδωσαν τη χαρά να τους συναντήσω ως συναδέλφους αργότερα, σε διάφορα πανεπιστήμια της χώρας. Τους ευχαριστώ θερμά για τη μεγάλη χαρά που μου πρόσφεραν, με την επιτυχημένη σταδιοδρομία τους. Κάποιοι άλλοι διδάκτορες επίσης, όπως η Νεκταρία Λιοδάκη και ο Μιχάλης Μελαχροινούδης τίμησαν με τη διδασκαλία τους στο πανεπιστήμιο, τον εαυτό τους και τον δάσκαλό τους, ενώ άλλοι, επίσης διδάκτορες, προτίμησαν να μείνουν στη Γενική Εκπαίδευση, όπως ο Γιάννης Αντωνάκης, ως σχολικός Σύμβουλος Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης, η Μαρία Πολυχρονάκη, ως φιλόλογος στο Πειραματικό Λύκειο Ηρακλείου, η φιλόλογος Χαρά Ρίζου-Παναγοπούλου ως Διευθύντρια Γυμνασίου στον Πειραιά και η Αθηνά Χαλκιαδάκη ως διευθύντρια Δημοτικού Σχολείου Αθηνών. Άφησα τελευταίο τον Βαγγέλη Μαυρικάκη, γιατί και χρονικά υπήρξε ο τελευταίος μου διδάκτωρ. Σήμερα προσφέρει τις υπηρεσίες του στο Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής και αναμένω στο πρόσωπό του να επαληθευθεί το της Βίβλου «Και οι έσχατοι έσονται πρώτοι», έτσι γιατί του αξίζει. Τους ευχαριστώ όλους και τους εύχομαι όπου και να βρίσκονται να έχουν υγεία και να συνεχίζουν το αξιόλογο έργο τους.

Ένας τόμος με κεντρικό αντικείμενο μελέτης την εκπαίδευση, είναι ο πλέον κατάλληλος χώρος, για να εκφράσω τις θερμές μου ευχαριστίες στους στενούς συνεργάτες μου στο Περιφερειακό Επιμορφωτικό Κέντρο (ΠΕΚ) Ηρακλείου, του οποίου διετέλεσα διευθυντής επί σειρά ετών. Η συνεργασία εκείνη αποτελεί για μένα μοναδικό υπόδειγμα του τρόπου με τον οποίο η αμοιβαιότητα των διαπροσωπικών σχέσεων, κατορθώνει να ανεβάσει το επίπεδο των προσφερόμενων υπηρεσιών στον ύψιστο δυνατό βαθμό. Για τους λόγους αυτούς ευχαριστώ εκ βαθέων τον Σήφη Αγγελιδάκη, μετέπειτα Αντινομάρχη Ηρακλείου επί σειρά ετών, τον Μανώλη Σπετσίδη, Ειδικό Πάρεδρο Παιδαγωγικού Ινστιτούτου, τον Μπάμπη Σταθάκη, επίσης Ειδικό Πάρεδρο Παιδαγωγικού Ινστιτούτου, τον Θησέα Τσιάτσικα, Σχολικό Σύμβουλο Φιλολόγων, τον Δήμο Αποστολάκη και τον Μιχάλη Βαρδαβά, για τις πολύτιμες υπηρεσίες τους. Ιδιαίτερη αναφορά οφείλω στον αγαπημένο μας φίλο, Δρα Μανώλη Μαυρικάκη, Σχολικό Σύμβουλο Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης, και τη σύζυγό του Χαρούλα. Για όλη τη μακροχρόνια συνεργασία, τη συμπαράσταση και τη φιλία τους, τους ευχαριστώ θερμά. Και θέλω να τονίσω, ότι η μεγάλη επιμορφωτική επιτυχία του ΠΕΚ,

εκείνης της περιόδου υπήρξε αποτέλεσμα αυτής της μοναδικής και αρμονικής συνεργασίας όλων μας.

Και αν όλοι όσοι προανέφερα συμπαραστάθηκαν στις προσπάθειές μου και διευκόλυναν το έργο και τη δημιουργία μου, υπάρχουν και εκείνοι που πήραν τα κείμενα από τα χέρια μου, τα αποτύπωσαν στο χαρτί και με την άριστη εκτυπωτική τους εργασία τα έφεραν στο φως της δημοσιότητας, τα πήγαν παντού. Στην προσπάθεια αυτή θέλω να ευχαριστήσω κυρίως τις εκδόσεις ΠΕΔΙΟ / ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ. Αρχίζοντας τότε τη συνεργασία μας με τον πατέρα Δημ. Παπαχριστοφίλου στη ΜΕΓΑΛΗ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΚΑΙ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΗ ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΑ, συνεχίσαμε με τον γιο, Παύλο Παπαχριστοφίλου, τον οποίο γνώρισα, όπως λέει ο ίδιος, με κοντά πανταλόνια.

Πρώτη μας συνεργασία, με τον Παύλο, η έκδοση του βιβλίου μου «Εισαγωγή στην Παιδαγωγική Επιστήμη». Έκτοτε όλα μου τα δημιουργήματα, στον Παύλο τα εμπιστεύθηκα. Έτσι, ακολούθησαν πολλά ακόμη βιβλία και η συνεργασία μας συνεχίζεται αδιατάρακτη μέχρι σήμερα και με άλλους ακόμη τρόπους, όπως πρόεδρος ή μέλος επιστημονικής επιτροπής για σύνταξη εγκυκλοπαιδειών, επιμελητής επιστημονικής σειράς στην οποία έχουν εκδοθεί πολλά βιβλία, κ.λπ. Κοντά μας πάντα η Χρύσα Ξενάκη, με μια ιδιαίτερη αίσθηση για το βιβλίο και την έκδοσή του, με ιδιαίτερες ικανότητες στο επιστημονικό σύγγραμμα. Η γνώμη της Χρύσας ήταν και παραμένει για μένα πάντοτε βαρόμετρο για τα βιβλία μου. Η Παναγούλα Κολλιοπούλου, πάντα ευγενέστατη, πάντα πρόθυμη κάνει ό,τι είναι δυνατόν για να προχωρήσουν τα πράγματα προς τα εμπρός και αυτό το νιώθω. Δεν μπορώ να μην αναφερθώ και σε όλο το προσωπικό γενικά, που κλεισμένοι οι περισσότεροι στα γραφεία τους εργάζονται για να προκύψει ένα ιδιαίτερα θετικό αποτέλεσμα για το βιβλίο.

Παύλο μου, Χρύσα και Παναγούλα, σας εύχομαι να είστε πάντα υγιείς, να συνεχίζετε και σας ευχαριστώ για όσα κάνατε για μένα και τα βιβλία μου, όλα αυτά τα χρόνια.

Ι. Ε. Πυργιωτάκης
Ηράκλειο, Απρίλιος 2020